

НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА

АНДРУХОВ ВОЛОДИМИР ВОЛОДИМИРОВИЧ

УДК 342.9(477)

**АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ІНСТРУМЕНТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ**

12.00.07 – адміністративне право і процес;
фінансове право; інформаційне право

**Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата
юридичних наук**

Київ – 2026

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Науково-дослідному інституті публічного права

Науковий керівник:

доктор юридичних наук, старший дослідник

Шкарупа Костянтин Вікторович,

Науково-дослідний інститут публічного права,
провідний науковий співробітник

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України,
член-кореспондент Національної академії аграрних наук України

Курило Володимир Іванович,

Національний університет біоресурсів і природокористування України,
завідувач кафедри адміністративного та фінансового права

кандидат юридичних наук, доцент

Сокурєнко Олена Анатоліївна,

Центральноукраїнський державний університет імені В. Винниченка,
доцент кафедри права та правоохоронної діяльності

Захист відбудеться «9» травня 2026 р. о 9⁰⁰ на засіданні спеціалізованої вченої ради
Д 26.503.01 у Науково-дослідному інституті публічного права за адресою:
03035, м. Київ, вул. Георгія Кірпи, 2А

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Науково-дослідного інституту
публічного права за адресою: 03035, м. Київ, вул. Георгія Кірпи, 2А

Автореферат розісланий «8» квітня 2026 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Ксенія КУРКОВА

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. У сучасних умовах системної трансформації світового господарства, що характеризується поглибленням процесів глобалізації, інтенсифікацією кліматичних змін, зростанням ресурсного дефіциту та посиленням геополітичної турбулентності, проблема забезпечення продовольчої безпеки набуває особливого значення як на рівні окремих держав, так і в глобальному вимірі. Для України проблема продовольчої безпеки має не абстрактно-теоретичне, а безпосередньо стратегічне значення. Як держава з потужним аграрним потенціалом, вагомими позиціями на світовому ринку сільськогосподарської продукції та водночас із вкрай вразливою до воєнних, економічних і логістичних потрясінь системою внутрішнього забезпечення, Україна перебуває в центрі складних процесів, що визначають стан національної продовольчої стійкості. У вітчизняних реаліях продовольча безпека – це не лише здатність держави гарантувати населенню фізичну та економічну доступність якісних і безпечних харчових продуктів, а й важливий критерій дієздатності публічної влади, соціальної стабільності та збереження державного суверенітету. Її значення істотно зростає в умовах, коли продовольча сфера зазнає впливу сукупності дестабілізуючих чинників: тимчасової окупації окремих територій, руйнування аграрної та транспортної інфраструктури, мінування земель, порушення виробничих циклів, скорочення трудових ресурсів, коливання внутрішніх і зовнішніх ринків.

З огляду на зазначене, особливого наукового й практичного значення набуває проблематика адміністративно-правових інструментів забезпечення продовольчої безпеки в Україні, оскільки йдеться не просто про сукупність регуляторних засобів, а й про цілісний механізм організуючого впливу держави на одну з найчутливіших сфер суспільного життя. У вітчизняному правовому полі продовольча безпека формується під впливом багаторівневої системи публічного адміністрування, у межах якої органи державної влади та місцевого самоврядування реалізують нормотворчі, дозвільні, контрольні, наглядові, координаційні та антикризові повноваження. Таким чином, саме через адміністративно-правові інструменти визначаються правила функціонування агропродовольчого ринку, встановлюються вимоги до якості та безпечності харчових продуктів, забезпечується державний контроль у відповідних сферах, запроваджуються механізми моніторингу ризиків і реагування на надзвичайні виклики.

Зв'язок теми дисертації із сучасними дослідженнями. Окремі питання, присвячені проблематиці забезпечення продовольчої безпеки, у своїх наукових працях розглядали: Г. О. Андрусенко, С. О. Баранов, І. В. Бригадир, Ю. В. Гаруст, Є. А. Гетьман, О. А. Глушков, О. І. Гойчук, К. П. Голікова, Є. Г. Гордійчук, Н. Б. Даниленко, О. В. Джафарова, Є. В. Дуліба, З. Б. Живко, В. І. Курило, І. В. Курило, Л. І. Луценко-Миськів, А. А. Манжула, Я. Я. Пушак, Є. Ю. Соболь, О. А. Сокурєнко, Л. В. Сорока, М. Є. Стадник, Р. В. Шаповал, К. В. Шкарупа, П. О. Шорський та багато інших. Водночас, попри значний теоретичний доробок, з огляду на сучасні виклики й загрози, у науковій літературі фактично неопрацьованим

залишається дослідження адміністративно-правових інструментів забезпечення продовольчої безпеки.

Отже, наявність прогалин і недоліків правового й організаційного характеру, пов'язаних із реалізацією адміністративно-правових інструментів забезпечення продовольчої безпеки, а також відсутність комплексних монографічних досліджень, присвячених вказаній проблематиці, обумовлюють актуальність і своєчасність представленого дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до Стратегії людського розвитку, затвердженої Указом Президента України від 2 лютого 2021 року № 225/2021; Державної стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 роки, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 5 серпня 2020 року № 695; Стратегії продовольчої безпеки України на період до 2027 року, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 липня 2024 року № 684-р; Стратегії розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на період до 2030 року, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15 листопада 2024 року № 1163-р. Робота підготовлена відповідно до плану науково-дослідної роботи Науково-дослідного інституту публічного права на тему «Правове забезпечення прав, свобод та законних інтересів суб'єктів публічно-правових відносин» (номер державної реєстрації 0120U105390).

Мета і завдання дослідження. *Мета* дисертаційного дослідження полягає в тому, щоб з'ясувати сутність і розкрити особливості адміністративно-правових інструментів забезпечення продовольчої безпеки, на основі чого надати науково обґрунтовані пропозиції та рекомендації, спрямовані на вдосконалення адміністративного законодавства в цій сфері.

Досягнення поставленої мети зумовлює необхідність реалізації таких *завдань*:

- визначити поняття та розкрити зміст продовольчої безпеки як об'єкта адміністративно-правового регулювання;
- окреслити коло суб'єктів адміністративно-правового забезпечення продовольчої безпеки та схарактеризувати їх повноваження;
- розкрити співвідношення національних і міжнародних стандартів адміністративно-правового регулювання продовольчого ринку;
- виокремити адміністративно-правові інструменти стратегічного планування та прогнозування;
- розкрити реєстраційні та дозвільні процедури в системі забезпечення якості та безпечності харчових продуктів;
- з'ясувати сутність державної підтримки та стимулювання суб'єктів агропромислового комплексу як адміністративного інструментарію;
- розкрити адміністративні процедури моніторингу й оцінки ризиків на продовольчому ринку;
- схарактеризувати державний контроль і нагляд у сфері продовольчої безпеки;
- запропонувати напрями цифровізації адміністративних послуг та інструментів контролю під час забезпечення продовольчої безпеки;

– опрацювати інноваційну модель адміністративно-правового захисту внутрішнього продовольчого ринку в умовах воєнного та поствоєнного стану.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, які виникають у процесі практичної реалізації адміністративно-правових інструментів забезпечення продовольчої безпеки.

Предмет дослідження – адміністративно-правові інструменти забезпечення продовольчої безпеки.

Методи дисертаційного дослідження. Методологічну основу дисертаційного дослідження становить система загальнонаукових і спеціально-юридичних методів наукового пізнання, застосування яких забезпечило комплексний підхід до реалізації поставлених завдань. Зокрема, використання *логіко-семантичного* та *аналітичного* методів дало змогу визначити поняття та зміст продовольчої безпеки як об'єкта адміністративно-правового регулювання (підрозділ 1.1). За допомогою *системно-структурного* та *функціонального* методів вдалося визначити систему суб'єктів адміністративно-правового забезпечення продовольчої безпеки, окреслити їх повноваження (підрозділ 1.2). Використання *порівняльно-правового* та *формально-юридичного* методів дозволило розкрити співвідношення національних і міжнародних стандартів адміністративно-правового регулювання продовольчого ринку (підрозділ 1.3). *Структурно-логічний, системно-функціональний* та *прогностичний* методи застосовано для того, щоб визначити адміністративно-правові інструменти стратегічного планування та прогнозування (підрозділ 2.1). *Формально-юридичний* метод та метод *документального аналізу* використано для того, щоб надати характеристику реєстраційним і дозвільним процедурам у системі забезпечення якості та безпечності харчових продуктів (підрозділ 2.2). Застосування *функціонального* й *економіко-правового* методів дало змогу з'ясувати сутність державної підтримки та стимулювання суб'єктів агропромислового комплексу як адміністративного інструментарію (підрозділ 2.3). За допомогою *системного* та *ризик-орієнтованого* підходів, а також методу *моделювання* вдалося розкрити адміністративні процедури моніторингу та оцінки ризиків на продовольчому ринку (підрозділ 2.4). *Формально-юридичний, функціональний* методи і метод *правового аналізу* застосовано для того, щоб схарактеризувати державний контроль та нагляд у сфері продовольчої безпеки (підрозділ 2.5). Використання *порівняльно-правового, системного* та *інформаційно-аналітичного* методів дозволило опрацювати напрями цифровізації адміністративних послуг та інструментів контролю під час забезпечення продовольчої безпеки (підрозділ 3.1). Із застосуванням методів *прогнозування, моделювання* та *системного аналізу* вдалося опрацювати інноваційну модель адміністративно-правового захисту внутрішнього продовольчого ринку в умовах воєнного та поствоєнного стану (підрозділ 3.2).

Нормативно-правовим підґрунтям дослідження є Конституція України, міжнародні нормативно-правові акти, які визначають стандарти забезпечення продовольчої безпеки, а також законодавчі та підзаконні акти, норми яких спрямовані на визначення кола та специфіку застосування адміністративно-правових інструментів забезпечення продовольчої безпеки.

Науково-теоретичне підґрунтя становлять праці фахівців з галузей конституційного, адміністративного, аграрного, екологічного, господарського, фінансового права тощо. Крім того використано напрацювання фахівців з інших галузевих дисциплін, таких як теорія держави та права, соціологія, філософія тощо.

Інформаційну й емпіричну основу дослідження становлять науково-періодичні видання, правозастосовна практика, статистичні й довідкові матеріали.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дисертаційне дослідження є однією з перших спроб від початку повномасштабного вторгнення з'ясувати сутність і розкрити особливості адміністративно-правових інструментів забезпечення продовольчої безпеки, на основі чого надати науково обґрунтовані пропозиції та рекомендації, спрямовані на вдосконалення адміністративного законодавства в цій сфері. За результатами здійсненого дослідження сформульовано низку нових наукових положень і висновків, основні з них такі:

вперше:

- сформульовано поняття «національні стандарти адміністративно-правового регулювання продовольчого ринку», якими запропоновано розуміти закріплені в нормативно-правових актах національного значення принципи, правила та вимоги, з огляду на які: а) організовується та здійснюється публічне управління процесами на продовольчому ринку; б) регулюється та контролюється діяльність суб'єктів ринку; в) вибудовується державна продовольча політика;

- запропоновано авторський комплексний підхід до класифікації видів державного контролю та нагляду як одного з найбільш важливих інструментів забезпечення продовольчої безпеки, які слід класифікувати за такими критеріями: 1) за об'єктом контролю (нагляду): контроль у сфері безпечності та якості харчових продуктів; ветеринарно-санітарний контроль; фітосанітарний контроль; контроль у сфері кормів і харчового ланцюга для тварин; санітарно-епідеміологічний нагляд; контроль у сфері насінництва та розсадництва; контроль у сфері органічного виробництва та обігу органічної продукції; контроль щодо ГМО та біобезпеки; контроль у сфері зберігання та обігу зерна; 2) за стадіями харчового ланцюга: первинне виробництво (рослинництво, тваринництво); переробка та виробництво харчових продуктів; транспортування і зберігання; реалізація (оптова й роздрібна торгівля); імпорт/експорт (прикордонний контроль); кінцеве споживання (контроль умов реалізації та інформації для споживача); 3) за функціональним призначенням: превентивний (нагляд, моніторинг, оцінка ризиків, аудит систем безпечності); поточний (планові та позапланові перевірки, інспектування); реактивний (розслідування інцидентів, спалахів харчових отруень, вилучення небезпечної продукції); санкційний (застосування адміністративно-господарських заходів, обмеження діяльності); 4) за юридичною формою здійснення: інспекції, перевірки з правом втручання та застосування санкцій; спостереження, аналіз, моніторинг без або з мінімальним втручанням; інспектування та аудит (зокрема перевірка процедур самоконтролю операторів ринку); 5) за рівнем здійснення: національний (центральні органи виконавчої влади); регіональний (територіальні органи); прикордонний (пункти пропуску через державний кордон); б) за ступенем ризик-орієнтованості:

ризик-орієнтований контроль (частота і глибина перевірок залежить від ризику); загальний (формально-регламентований без гнучкої оцінки ризиків);

удосконалено:

– визначення поняття «адміністративно-правові інструменти забезпечення продовольчої безпеки», якими запропоновано розуміти визначену чинним законодавством сукупність адміністративно-правових форм та методів, що застосовуються суб'єктами забезпечення продовольчої безпеки з метою виконання покладених на них повноважень, завдань і функцій у сфері формування та підтримки умов високого рівня продовольчої безпеки в Україні;

– класифікацію видів державної підтримки та стимулювання суб'єктів агропромислового комплексу, до яких віднесено: 1) державно-бюджетну підтримку та стимулювання; 2) залучення міжнародної допомоги і ресурсів; 3) фінансову підтримку суб'єктів господарювання агропромислового комплексу, а також сімейних фермерських господарств; 4) бюджетні дотації; 5) державну інвестиційну діяльність;

– обґрунтування наукової думки про те, що застосування цифрових інструментів у межах забезпечення продовольчої безпеки дозволить: знизити ризики людського впливу на контрольно-наглядові процеси, а отже, корупційні ризики в діяльності суб'єктів забезпечення продовольчої безпеки; зменшити часові та ресурсні витрати на процеси перевірки та прогнозування можливих проблем у сфері продовольчої безпеки; забезпечити оперативність реагування, а також виявлення ризиків в умовах реального часу, які впливають на стан продовольчої безпеки; фіксувати дані в цифрових системах, що забезпечить доступність і відкритість інформації про стан продовольчої безпеки; підвищити якість та оперативність розробки та прийняття управлінських рішень, спрямованих на забезпечення продовольчої безпеки; забезпечити відстежуваність продукції на всіх етапах: від виробництва до безпосереднього споживача зі збереженням її кількісних та якісних показників; зміцнити довіру споживачів і міжнародних партнерів до системи контролю у сфері продовольчої безпеки;

– теоретичний підхід щодо узагальнення характерних ознак продовольчої безпеки, до яких віднесено: а) така безпека законодавчо визначена та гарантована, адже складається з чітких, формалізованих правил, вимог, стандартів і показників, які систематично оцінюються в установленому порядку; б) характеризує стан захищеності й непорушності не лише суспільних, а й державних інтересів у сфері економічного і фактичного доступу до продуктів харчування та їх безперешкодного споживання; в) є важливим фактором сталого розвитку держави, виживання та життєдіяльності української нації, адже забезпечує можливість кожної людини отримувати необхідні ресурси для здорового та повноцінного існування;

– наукову позицію про те, що національні стандарти адміністративно-правового регулювання продовольчого ринку включають: а) конституційні принципи та вимоги щодо організації діяльності національної продовольчої галузі, яка забезпечуватиме базові потреби людини; б) стандарти, за якими відбувається формування та реалізація державної аграрної політики, державної політики сільськогосподарського розвитку України, що охоплює питання продовольчої безпеки; в) принципи, вимоги та правила забезпечення безпеки та якості продуктів харчування; г) стандарти, закріплені в

Законі України «Про державні резерви», що передбачають обов'язкове створення та підтримку продовольчих резервів, які використовують для стабілізації продовольчого ринку в особливі періоди, а також забезпечення базових потреб населення в разі дефіциту продуктів;

дістало подальшого розвитку:

– обґрунтування наукової думки про те, що окремими групами суб'єктів адміністративно-правового забезпечення продовольчої безпеки слід вважати правоохоронні органи, які відповідають за боротьбу з правопорушеннями, що певною мірою впливають на належний стан державної продовольчої безпеки країни. Причому, на відміну від інших відомств, правоохоронні органи не здійснюють публічне управління продовольчим сектором, їх основна мета – припинення суспільно небезпечних діянь, які можуть вплинути на стан продовольчої безпеки, виявлення та притягнення до відповідальності осіб, які їх вчиняють;

– теоретичний підхід, відповідно до якого дозвільні процедури в системі забезпечення якості та безпечності харчових продуктів – це систематизована послідовність регламентованих законодавством дій і заходів уповноваженого суб'єкта владних повноважень, спрямованих на інспектування операторів ринку харчових продуктів, встановлення рівня готовності та якості їх потужностей, на підставі чого засвідчується право на вироблення та/або зберігання харчових продуктів тваринного походження;

– теза про те, що контрольно-наглядові повноваження Державної служби України з питань безпечності харчових продуктів і захисту споживачів мають комплексний, міжгалузевий та інтегрований характер, оскільки вони не обмежуються виключно сферою продовольчої безпеки у вузькому значенні, а охоплюють широкий спектр суспільних відносин, пов'язаних із виробництвом, обігом і споживанням продукції, а також забезпеченням санітарного та епідемічного благополуччя населення; така широта повноважень зумовлена необхідністю реалізації цілісного підходу до контролю за безпечністю на всіх етапах харчового ланцюга, що відповідає сучасним міжнародним стандартам;

– твердження про те, що в межах удосконалення системи стратегічного планування та прогнозування у сфері продовольчої безпеки вбачається необхідним: по-перше, посилити інституційну узгодженість системи планування, зокрема через чітке розмежування повноважень органів публічної адміністрації та налагодження ефективної міжвідомчої координації; по-друге, запровадити сучасні підходи до прогнозування, що передбачають використання аналітичних моделей, сценарного планування та оцінки ризиків, а також використання штучного інтелекту; по-третє, забезпечити розвиток цифрової інфраструктури, зокрема створення інтегрованих систем моніторингу продовольчого ринку, що дозволить підвищити обґрунтованість управлінських рішень.

Практичне значення отриманих результатів зумовлено тим, що викладені в дисертації висновки та пропозиції використовуються та можуть бути використані в:

– *науково-дослідній роботі* – з метою проведення подальших теоретико-прикладних досліджень, присвячених адміністративно-правовим інструментам

забезпечення продовольчої безпеки (акт впровадження Науково-дослідного інституту публічного права);

– *правотворчій діяльності* – у процесі розроблення нових і вдосконалення чинних нормативно-правових актів різної юридичної сили, положення яких спрямовані на визначення видів та засад регулювання практичного застосування адміністративно-правових інструментів забезпечення продовольчої безпеки;

– *правозастосовній діяльності* – у межах удосконалення діяльності суб'єктів реалізації адміністративно-правових інструментів забезпечення продовольчої безпеки;

– *освітньому процесі* – під час розроблення лекційних матеріалів, навчальних посібників, підручників з дисципліни «Адміністративне право», «Адміністративне право та процес: доктринальні та практичні проблеми», а також окремих тематик з дисциплін «Адміністративне право», «Конституційне право», «Господарське право» тощо (акт впровадження Науково-дослідного інституту публічного права).

Апробація матеріалів дисертації. Підсумки розроблення проблеми загалом, окремі її аспекти, одержані узагальнення та висновки було оприлюднено на науково-практичних конференціях: «Пріоритетні напрямки розвитку правової системи України» (м. Київ, 14–15 листопада 2021 року), «Взаємодія публічного та приватного права: сучасні проблеми та виклики» (м. Київ, 21–22 лютого 2022 р.), «Специфіка міжнародних стандартів адміністративно-правового регулювання продовольчого ринку» (м. Київ, 15–16 лютого 2023 р.).

Структура та обсяг дисертації зумовлені метою та завданнями дослідження. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, які містять десять підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 233 сторінки. Список використаних джерел містить 194 найменування на 22 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано вибір теми дисертаційного дослідження, її зв'язок з науковими програмами, темами, планами, визначено об'єкт, предмет і методи дисертації, її мету й задачі, розкрито наукову новизну отриманих результатів, теоретичне та практичне значення роботи, надано відомості про апробацію результатів дослідження.

Розділ 1 «Теоретико-методологічні засади адміністративно-правового забезпечення продовольчої безпеки» складається з трьох підрозділів.

У *підрозділі 1.1 «Поняття та зміст продовольчої безпеки як об'єкта адміністративно-правового регулювання»* зазначено, що безпека – це комплексна, полінаукова категорія, що позначає стан захищеності людини, суспільства, держави або якогось конкретного об'єкта від різноманітних ризиків чи загроз, настання яких супроводжується негативними наслідками.

Акцентовано увагу на тому, що на сьогодні існує значна кількість різноманітних наукових підходів до визначення сутності й узагальнення особливостей продовольчої безпеки, які суттєво відрізняються від тлумачення законодавця. Зауважено, що вчені

констатують більш широкий спектр компонентів, притаманних досліджуваному явищу, натомість на рівні нормативних документів представлено більш стислі дефініції. Причому більшість науковців ототожнюють продовольчу безпеку з іншими, самостійними категоріями сфери публічного управління, або наділяють її надмірними, хибними властивостями.

Виокремлено характерні особливості категорії «продовольча безпека» та запропоновано авторське визначення цього поняття. Чинниками, що характеризують продовольчу безпеку як об'єкт адміністративно-правового регулювання, визнано такі: а) це – один з пріоритетів діяльності держави, від якого залежить захищеність життя, здоров'я, прав, свобод та інтересів її громадян; б) підтримка продовольчої безпеки – це складова одночасно державної аграрної політики, політики сільського розвитку та інших важливих сфер суспільного життя; в) продовольча безпека є невід'ємною частиною національної безпеки держави; г) забезпечення продовольчої безпеки зумовлює виникнення численних адміністративно-правових відносин, які регулюються нормами адміністративного права.

У підрозділі 1.2 «Система суб'єктів адміністративно-правового забезпечення продовольчої безпеки та їх повноваження» акцентовано на загальнотеоретичному змісті категорії «суб'єкт», на підставі чого доведено, що суб'єкти адміністративно-правового забезпечення продовольчої безпеки – це окрема група носіїв владних повноважень, що є учасниками суспільно-правових відносин у сфері формування та підтримки нормативних, організаційних, матеріально-технічних, фінансово-економічних та інших умов з метою забезпечення високого рівня продовольчої безпеки на території України. Коло повноважень кожного такого суб'єкта різниться, що своєю чергою зумовлює специфіку напрямів його практичної діяльності та зв'язок з іншими учасниками відповідних правовідносин.

Аргументовано, що Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, Президент України та підконтрольна йому Рада національної безпеки і оборони України наділені широким колом повноважень у сфері адміністративно-правового забезпечення продовольчої безпеки нашої держави. Саме ці органи відповідають за формування законодавчої основи режиму продовольчої безпеки загалом, а також його організаційну, фінансову та інституційну підтримку. Крім того, вони забезпечують проведення державної політики в досліджуваній галузі, координують і контролюють інші уповноважені відомства в цьому аспекті.

Зауважено, що Міністерство економіки, довкілля та сільського господарства України в межах представленої в роботі проблематики забезпечує стабільність продовольчого ринку, підтримку виробництва та стале використання ресурсної бази, що в сукупності формує матеріальні та організаційні передумови продовольчої безпеки. Водночас Міністерство охорони здоров'я України забезпечує якісний та безпековий компонент продовольчої безпеки. Воно визначає санітарно-гігієнічні вимоги до харчових продуктів, встановлює стандарти їх безпечності та здійснює державну політику у сфері громадського здоров'я.

Обґрунтовано, що як суб'єкти адміністративно-правового забезпечення продовольчої безпеки Державна служба України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів, Державне агентство з управління резервами

України та Антимонопольний комітет України в межах визначеної чинним законодавством компетенції виконують такі дотичні завдання: 1) здійснюють державний контроль за безпекою та якістю харчових продуктів, а також інших продовольчих ресурсів; 2) формують державний продовольчий резерв з метою забезпечення населення необхідними харчовими продуктами в особливий період; 3) відповідають за ціноутворення на продовольчому ринку та контролюють його функціонування; 4) сприяють інноваційно-технологічному розвитку агропромислового комплексу держави з метою підвищення ефективності його функціонування; 5) забезпечують здорову економічну конкуренцію на продовольчому ринку.

Наголошено, що в якості окремої групи суб'єктів адміністративно-правового забезпечення продовольчої безпеки слід назвати правоохоронні органи, які відповідають за боротьбу з правопорушеннями, що певною мірою впливають на належний стан державної продовольчої безпеки країни.

У підрозділі 1.3 «Співвідношення національних і міжнародних стандартів адміністративно-правового регулювання продовольчого ринку» доведено, що міжнародні стандарти адміністративно-правового регулювання продовольчого ринку слід розглядати як вироблені суб'єктами міжнародного права та закріплені в міжнародних нормативних документах (угодах, конвенціях, деклараціях) загальноприйнятні на глобальному або регіональному рівнях принципи, вимоги й правила організації роботи продовольчих ринків з метою забезпечення їх максимальної ефективності та суспільної користі. Відповідно, національні стандарти адміністративно-правового регулювання продовольчого ринку – це закріплені в нормативно-правових актах національного значення принципи, правила та вимоги, з огляду на які: а) організовується та здійснюється публічне управління процесами на продовольчому ринку; б) регулюється та контролюється діяльність суб'єктів ринку; в) формується державна продовольча політика.

На підставі вивчення низки міжнародних нормативних документів сформульовано висновок про те, що міжнародні стандарти адміністративно-правового регулювання продовольчого ринку охоплюють: стандарти, закріплені в міжнародних актах, присвячених захисту фундаментальних прав і свобод людини та громадянина; міжнародні стандарти, вироблені в діяльності Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН, зокрема стандарти співробітництва і взаємодії між державами-учасницями ООН з питань: а) забезпечення продовольчої безпеки у світі загалом, а також на регіональному рівні кожної з них; б) удосконалення роботи аграрного та сільськогосподарського секторів, організації їх ефективного адміністративного регулювання; в) підтримки високого рівня готовності продовольчих галузей держав-членів ООН до надзвичайних природних та антропогенних подій; міжнародні стандарти, сформульовані в аспекті діяльності Світової організації торгівлі.

Окреслено сукупність складових національного стандарту адміністративно-правового регулювання продовольчого ринку. Констатовано недостатній рівень узгодженості національного законодавства з міжнародними стандартами у сфері регулювання продовольчого ринку. Зокрема, вітчизняні нормативно-правові акти, які

регулюють різні аспекти його функціонування, лише фрагментарно враховують положення ключових міжнародних документів або взагалі не містять прямих відсилок до них, що свідчить про неповну імплементацію їх змісту. Унаслідок цього міжнародні стандарти, попри їх ратифікацію Україною, фактично існують паралельно з національною правовою системою та практично не впливають на механізми правового регулювання, набуваючи здебільшого декларативного характеру.

Розділ 2 «Зміст і порядок застосування адміністративно-правових інструментів забезпечення продовольчої безпеки» складається з п'яти підрозділів.

У підрозділі 2.1 «Адміністративно-правові інструменти стратегічного планування та прогнозування» наголошено, що адміністративно-правовий інструмент є теоретико-юридичною абстракцією, яку найчастіше використовують для позначення відповідних форм і методів, що застосовуються в діяльності суб'єктів публічної влади з метою реалізації покладених на них завдань, функцій і повноважень. Набір таких інструментів у кожному конкретному випадку є унікальним та формально визначений законодавством України. Сформульовано авторське визначення поняття «адміністративно-правові інструменти стратегічного планування та прогнозування».

Обґрунтовано, що планування та прогнозування є взаємопов'язаними та взаємодоповнюючими інструментами, які найчастіше застосовуються в сукупності. Прогнозування передбачає визначення на основі аналізу відповідних факторів і умов можливого стану розвитку суспільних відносин у майбутньому. Натомість планування є інструментом визначення послідовності майбутніх дій, заходів та операцій, спрямованих на досягнення визначеного результату. Результати прогнозування використовуються в процесі планування та трансформуються в цілі, напрями та способи реалізації відповідної діяльності.

Стратегічне прогнозування забезпечення продовольчої безпеки схарактеризовано як систему адміністративних і науково-дослідних заходів, які здійснюють спеціально уповноважені суб'єкти з метою виявлення наявних і потенційних ризиків продовольчій безпеці держави, а також визначення ймовірності їх реалізації та можливих негативних наслідків для суспільства й держави. Своєю чергою стратегічне планування як адміністративно-правовий інструмент забезпечення продовольчої безпеки – це сукупність заходів і операцій, спрямованих на визначення, узгодження та офіційне закріплення цілей, напрямів та етапів діяльності спеціально уповноважених суб'єктів щодо формування і підтримання належного рівня продовольчої безпеки, а також запобігання та подолання наявних і потенційних ризиків її порушення.

Розкрито положення низки нормативно-правових актів різного функціонального призначення, на основі чого виокремлено коло ключових адміністративно-правових інструментів стратегічного планування та прогнозування. Наголошено, що зазначені інструменти не отримали уніфікованого закріплення та належного нормативного визначення в чинному законодавстві, яке регулює зміст і порядок забезпечення продовольчої безпеки, що становить суттєвий недолік як на теоретичному, так і на практичному рівнях.

У підрозділі 2.2 «Реєстраційні та дозвільні процедури в системі забезпечення якості й безпечності харчових продуктів» зазначено, що реєстраційні процедури – це системна сукупність послідовних дій і заходів суб'єктів владних повноважень, спрямованих на розгляд та внесення відомостей про фізичних і юридичних осіб до відповідного реєстру в паперовому або електронно-цифровому форматі з метою обліку, збереження, подальшого опрацювання та використання такої інформації, а також для визначення факту реалізації суб'єктивних прав й обов'язків. Констатовано, що сутність і специфіка реалізації реєстраційних процедур безпосередньо залежать від сфери їх застосування. На основі аналізу норм чинного законодавства визначено коло ключових реєстраційних процедур у системі забезпечення якості та безпечності харчових продуктів.

Поняттям «дозвільна процедура» запропоновано вважати сукупність регламентованих законодавством послідовних дій і заходів суб'єкта владних повноважень, спрямованих на вирішення питання про надання фізичній або юридичній особі права на здійснення певної діяльності в конкретній сфері суспільних відносин шляхом оформлення документа дозвільного характеру.

Визначено, що дозвільна процедура в системі забезпечення якості та безпечності харчових продуктів – це систематизована послідовність регламентованих законодавством дій і заходів уповноваженого суб'єкта владних повноважень, спрямованих на інспектування операторів ринку харчових продуктів, встановлення рівня готовності та якості їх потужностей, на підставі чого засвідчується право на вироблення та/або зберігання харчових продуктів тваринного походження.

Аргументовано положення про те, що в сукупності реєстраційна та дозвільні процедури забезпечують прозорість, законність функціонування продовольчого ринку в державі, а також спрямовані на захист здоров'я населення, яке отримує доступ до якісної та безпечної продукції. Водночас нормативно-правове регулювання зазначених процедур сконцентровано переважно на порядку й механізмах їх проведення, натомість базова характеристика сутності та юридичні особливості процедур не закріплені в положеннях чинного законодавства.

У підрозділі 2.3 «Державна підтримка та стимулювання суб'єктів агропромислового комплексу як адміністративний інструментарій» зауважено, що законодавець не приділяє належної уваги розмежуванню державної підтримки та стимулювання, використовуючи зазначені поняття паралельно для позначення активних заходів фінансового, організаційного чи іншого сприяння приватним і публічним суб'єктам з боку держави. Зазначено, що ця проблема не знаходить належного вирішення і на рівні доктринальних розробок.

Сформульовано висновок про те, що державна підтримка та стимулювання є взаємопов'язаними категоріями, які застосовуються у взаємозв'язку. Державна підтримка спрямована на забезпечення та задоволення потреб публічних і приватних суб'єктів у відповідній сфері шляхом спрямування державних ресурсів фінансового, кадрового, матеріально-технічного та іншого характеру. Водночас стимулювання полягає в активізації діяльності таких суб'єктів до здійснення дій, що мають потенційно позитивний суспільний ефект і значення для держави. Таким чином, державна підтримка та стимулювання усвідомлюються як інструменти інвестування

держави в перспективний розвиток, що реалізується через надання допомоги суб'єктам, діяльність яких має стратегічне значення для сталого національного розвитку.

Поняття державної підтримки та стимулювання суб'єктів агропромислового комплексу визначено як сукупність державних фінансових, організаційно-правових, матеріально-технічних та інших заходів і засобів, спрямованих на забезпечення ресурсних потреб та задоволення інших інтересів суб'єктів вітчизняного агропромислового сектору з метою активізації їх діяльності, що має значний суспільний та економічний ефект, а також суттєво впливає на забезпечення сталого національного розвитку. Відповідні заходи й засоби є різноманітними та можуть бути класифіковані залежно від механізму реалізації, цілей, суб'єктного складу й очікуваних результатів.

Виокремлено та схарактеризовано види державної підтримки і стимулювання в досліджуваній сфері. Зазначено, що в сукупності вони формують сприятливе організаційно-правове та економічне середовище для здійснення ефективної підприємницької та іншої діяльності суб'єктів агропромислового комплексу. Це своєю чергою сприяє залученню нових учасників на продовольчий ринок, активізації його функціонування, забезпеченню бюджетних надходжень, економічної стабільності та продовольчої безпеки держави.

У підрозділі 2.4 «Адміністративні процедури моніторингу та оцінки ризиків на продовольчому ринку» аргументовано, що моніторинг, незалежно від сфери та суб'єкта застосування, характеризується такими особливостями: по-перше, є процесом систематичного спостереження за об'єктом та станом його функціонування, а також накопичення відповідної інформації; по-друге, у кожному окремому випадку здійснюється за чітко визначеною методикою, що включає сукупність параметрів, показників і факторів, які підлягають відстеженню; по-третє, отримана інформація підлягає аналізу уповноваженим суб'єктом з метою прийняття відповідних організаційно-управлінських рішень; по-четверте, моніторинг має проблемно-орієнтований характер та спрямований на виявлення відхилень у функціонуванні об'єкта від установлених стандартів і вимог. Запропоновано авторське визначення адміністративних процедур моніторингу у сфері функціонування продовольчого ринку.

Процедурою оцінки ризиків на продовольчому ринку визнано послідовну, нормативно регламентовану сукупність заходів і дій, спрямованих на збір та обробку інформації про наявні й потенційні негативні фактори, що можуть порушити нормальне функціонування продовольчого ринку, вплинути на життя і здоров'я населення, а також на використання отриманих даних з метою попередження настання негативних наслідків.

Наголошено, що завдяки здійсненню заходів у сфері моніторингу й оцінки ризиків забезпечується стабільність функціонування продовольчого ринку, повнота виконання його учасниками покладених на них обов'язків, а також своєчасне виявлення та попередження негативних явищ, що становлять загрозу обігу харчових продуктів і ускладнюють доступ населення до них. Водночас констатовано недостатній рівень нормативно-правового регулювання зазначених процедур у

чинному законодавстві України, зокрема відсутність законодавчого визначення їх змісту, цілей і призначення, а також наявність суттєвих прогалин у регламентації порядку їх проведення.

У підрозділі 2.5 «Державний контроль і нагляд у сфері продовольчої безпеки» акцентовано увагу на тому, що категорії «нагляд» та «контроль», хоча й не є тотожними, перебувають у тісному взаємозв'язку, оскільки обидві спрямовані на забезпечення законності, дисципліни та належного функціонування відповідної сфери публічного управління. Водночас вони різняться за змістом, формами реалізації та юридичними наслідками. Зокрема, нагляд має переважно зовнішній, спостережний характер і полягає в перевірці додержання вимог законодавства без безпосереднього втручання в оперативну діяльність піднаглядного суб'єкта. Натомість контроль є ширшим за змістом і передбачає більш активний вплив на діяльність об'єкта, включаючи перевірку доцільності, ефективності та правомірності прийнятих рішень, а також можливість їх зміни або скасування.

Визначено поняття «державний контроль та нагляд у сфері продовольчої безпеки». Наголошено, що специфічною характеристикою такого контролю (нагляду) є його різновекторність і багатоаспектність, у зв'язку з чим здійснено його класифікацію за такими критеріями: 1) за об'єктом контролю (нагляду); 2) за стадіями харчового ланцюга; 3) за функціональним призначенням; 4) за юридичною формою здійснення; 5) за рівнем реалізації; 6) за ступенем ризик-орієнтованості.

Розкриваючи особливості здійснення державного контролю та нагляду у сфері продовольчої безпеки, зазначено, що переважна більшість відповідних повноважень зосереджена в межах одного центрального органу виконавчої влади – Державної служби України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів (Держпродспоживслужба). Така концентрація забезпечує узгодженість державної політики у відповідній сфері, мінімізує дублювання повноважень і сприяє підвищенню ефективності управлінських рішень, водночас вона зумовлює складність внутрішньої структури повноважень цього органу, що потребує їх наукової систематизації та чіткої класифікації.

На підставі результатів аналізу правового статусу Держпродспоживслужби встановлено, що її контрольно-наглядова діяльність характеризується функціональною багаторівневістю, яка виявляється в поєднанні різних видів державного впливу – від класичних форм та інструментів державного контролю (нагляду) до спеціалізованих, зокрема ветеринарно-санітарного, фітосанітарного, метрологічного контролю та ринкового нагляду. Наведене свідчить про її універсальний характер як суб'єкта контролю (нагляду), уповноваженого забезпечувати дотримання законодавства у взаємопов'язаних сферах, де безпечність продукції, захист прав споживачів і технічна відповідність формують єдиний регуляторний простір. Крім того, повноваження служби мають виразну превентивно-регулятивну спрямованість.

Сформульовано авторське бачення особливостей здійснення державного контролю та нагляду у сфері продовольчої безпеки. Зазначено, що додатковими викликами залишаються недостатній рівень цифровізації, необхідність удосконалення процедур і подальше впровадження ризик-орієнтованого підходу у відповідній сфері.

Розділ 3 «Напрями вдосконалення адміністративно-правового регулювання продовольчої безпеки в Україні» складається з двох підрозділів.

У підрозділі 3.1 *«Цифровізація адміністративних послуг та інструментів контролю під час забезпечення продовольчої безпеки»* обґрунтовано, що цифровізація інструментів контролю в досліджуваній сфері є структурно впорядкованим і послідовним процесом впровадження та використання цифрових технологій та інформаційних систем для здійснення державного й внутрішнього контролю за виробництвом, обігом, якістю і безпечністю харчових продуктів з метою підвищення ефективності, прозорості й оперативності контрольних заходів. Визначено чинники, що зумовлюють важливість цифровізації адміністративних послуг та інструментів контролю під час забезпечення продовольчої безпеки.

Зауважено, що цифрова трансформація не є універсальним засобом розв'язання всіх проблем продовольчої безпеки, оскільки її ефективність залежить від здатності держави та суб'єктів господарювання адаптувати цифрові інструменти до реальних умов діяльності. Наголошено, що впровадження цифрових рішень має здійснюватися комплексно, з урахуванням наявних систем управління безпечністю харчових продуктів, зокрема принципів системи аналізу небезпечних факторів та контролю у критичних точках (Hazard Analysis and Critical Control Points, HACCP), з метою їх доповнення та підсилення. Констатовано значущість забезпечення належного рівня підготовки кадрового складу, оскільки ефективність використання цифрових технологій безпосередньо залежить від рівня цифрової компетентності працівників. Не менш суттєвими є питання захисту даних, стабільності функціонування цифрових систем та їхньої сумісності з іншими інформаційними ресурсами, що використовуються в межах підприємства або на рівні галузі. Обґрунтовано, що подальший розвиток цифровізації у сфері продовольчої безпеки потребує координації зусиль держави, бізнесу та наукової спільноти, що сприятиме формуванню узгоджених підходів і стандартів до впровадження інновацій. Важливу роль у цьому процесі відіграють обмін досвідом, впровадження кращих практик та підтримка інноваційних рішень.

Запропоновано розроблення Концепції цифровізації державного контролю в Україні, метою якої є формування сучасної, ефективної та прозорої системи державного контролю шляхом впровадження цифрових технологій, спрямованих на підвищення результативності контрольних заходів, мінімізацію адміністративного навантаження, зниження корупційних ризиків і наближення національної системи контролю до європейських стандартів.

Доведено доцільність впровадження технологій штучного інтелекту в процес державного контролю у сфері продовольчої безпеки. Зазначено, що на відміну від традиційних цифрових інструментів, які забезпечують фіксацію, зберігання та передачу інформації, штучний інтелект дає змогу здійснювати її інтелектуальну обробку, що трансформує зміст і логіку контрольної діяльності, забезпечуючи перехід від формально-процедурного до аналітично обґрунтованого контролю. У традиційній моделі інспектор приймає рішення на основі встановлених критеріїв та власної оцінки, натомість застосування алгоритмів дозволяє формувати висновки на підставі

комплексного аналізу значного обсягу даних, включно з інформацією, яка раніше не використовувалась у контрольній діяльності.

Обґрунтовано необхідність посилення процесуальних гарантій для підконтрольних суб'єктів, оскільки цифровізація має бути спрямована не лише на підвищення спроможності держави, а й на забезпечення передбачуваності, прозорості та захисту прав операторів ринку.

У підрозділі 3.2 «Формування інноваційної моделі адміністративно-правового захисту внутрішнього продовольчого ринку в умовах воєнного та поствоєнного стану» наголошено, що функціонування внутрішнього продовольчого ринку за умов воєнного стану супроводжується не лише об'єктивними економічними труднощами, а й значними ускладненнями адміністративно-правового забезпечення, що знижує ефективність державного регулювання. Передусім це виявляється в нестабільності нормативно-правового регулювання, зумовленій оперативним ухваленням тимчасових або ситуативних рішень, які часто не узгоджуються між собою, створюючи складнощі для практичної реалізації. Одночасно спостерігається зниження інституційної спроможності органів публічної адміністрації, що обумовлено як об'єктивними чинниками воєнного часу (кадрові втрати, релокація, зміна пріоритетів), так і зростанням адміністративного навантаження.

Зазначено, що в поствоєнний період адміністративно-правовий захист внутрішнього продовольчого ринку супроводжуватиметься не лише процесами відновлення, а й виникненням нових проблем, зумовлених трансформацією як правового середовища, так і економічних умов його функціонування. Аргументовано, що складність полягатиме в необхідності перегляду нормативно-правової бази, сформованої в умовах воєнного стану, оскільки значна частина тимчасових регуляторних рішень може виявитися несумісною з вимогами стабільного правового режиму, що створює ризики правової невизначеності та колізій.

З метою формування інноваційної моделі адміністративно-правового захисту внутрішнього продовольчого ринку в умовах воєнного та поствоєнного стану запропоновано низку кроків. Зокрема, доцільним є перегляд і вдосконалення Стратегії продовольчої безпеки України на період до 2027 року, затвердженої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 липня 2024 року № 684-р, оскільки вона лише частково враховує специфіку функціонування продовольчого ринку в умовах воєнного та поствоєнного періодів і не пропонує гнучких та адаптивних інструментів регулювання.

Констатовано, що продовольча безпека в Україні має виражений територіально диференційований характер, який особливо загострився в умовах війни. Її стан залежить від безпекової ситуації, економічного потенціалу регіону, стану інфраструктури та логістики. Наголошено, що в прифронтових і прикордонних областях продовольча безпека є найбільш вразливою через перебої з постачанням, обмежений асортимент продукції, підвищені ціни й ризики фізичної недоступності продовольства.

Зауважено, що імплементація європейських стандартів продовольчої безпеки та ринкового регулювання повинна передбачати не лише формальне наближення національного законодавства до норм ЄС, а й їх адаптацію до національних

безпекових реалій. Передусім це передбачає забезпечення якості та безпечності продукції, простежуваності її обігу, а також ефективного державного контролю відповідно до європейських підходів. Водночас такі стандарти мають застосовуватися з урахуванням воєнних ризиків, таких як порушення логістики, обмежений доступ до окремих територій і нестабільність ринку. Імплементация має передбачати поєднання ринкових механізмів з інструментами державного втручання для забезпечення продовольчої доступності й запобігання кризовим явищам.

Встановлено, що розширення публічно-приватного партнерства у сфері продовольчої безпеки передбачає інтеграцію ресурсів і можливостей держави й бізнесу для забезпечення стабільного функціонування продовольчого ринку, що передбачає залучення приватного сектору до розвитку інфраструктури зберігання, переробки та логістики продовольства, а також до реалізації стратегічних програм у кризових і відновлювальних умовах. Обґрунтовано потребу у створенні прозорих і передбачуваних правових умов такого партнерства з чітким розподілом ризиків, відповідальності та гарантій для учасників.

ВИСНОВКИ

У **висновках** дисертаційної роботи наведено теоретичне узагальнення та нове вирішення наукового завдання, яке полягало в тому, щоб з'ясувати сутність і розкрити особливості адміністративно-правових інструментів забезпечення продовольчої безпеки, на основі чого надати науково обґрунтовані пропозиції та рекомендації, спрямовані на вдосконалення адміністративного законодавства в цій сфері. За результатами роботи напрацьовано низку науково-практичних висновків і рекомендацій, основними з яких є такі:

1. Запропоновано визначення поняття «продовольча безпека» як закріпленого та гарантованого законодавством України стану захищеності й непорушності суспільних і державних інтересів у сфері економічного та фактичного доступу до продуктів харчування, а також їх безперешкодного споживання, що сприяє сталому розвитку держави, виживанню нації та забезпеченню здорового й повноцінного існування кожної людини.

Встановлено, що чинниками, які характеризують продовольчу безпеку як об'єкт адміністративно-правового регулювання, є такі: а) це – один з пріоритетів діяльності держави, від якого залежить захищеність життя, здоров'я, прав, свобод та інтересів її громадян; б) підтримка продовольчої безпеки – це складова одночасно державної аграрної політики, політики сільського розвитку та інших важливих сфер суспільного життя; в) продовольча безпека є невід'ємною частиною національної безпеки держави; г) забезпечення продовольчої безпеки зумовлює виникнення численних адміністративно-правових відносин, які регулюються нормами адміністративного права.

2. З'ясовано, що система суб'єктів адміністративно-правового забезпечення продовольчої безпеки складається з декількох груп, до яких належать: 1) органи центрального управління державою – Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, Президент України та підпорядкована йому Рада національної безпеки і оборони України; 2) центральні органи виконавчої влади – Міністерство економіки,

довкілля та сільського господарства, Міністерство охорони здоров'я України; 3) органи державного нагляду і контролю у продовольчій сфері – Державна служба України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів, Державне агентство з управління резервами України, Антимонопольний комітет України; 4) окремі правоохоронні органи – Державна митна служба України, Бюро економічної безпеки України.

3. Акцентовано на тому, що на сьогодні адміністративно-правове регулювання продовольчого ринку на території України здійснюється на підставі широкого кола міжнародних і національних правових стандартів. У сукупності вони забезпечують ефективність державної координації продовольчого сектору, законність функціонування останнього й адміністративного впливу щодо нього, органічну відповідність національної продовольчої політики міжнародним тенденціям і вимогам світової спільноти тощо. Констатовано недостатній рівень узгодженості національного законодавства з міжнародними стандартами у сфері регулювання продовольчого ринку. Зокрема, вітчизняні нормативно-правові акти, які регулюють різні аспекти його функціонування, лише фрагментарно враховують положення ключових міжнародних документів або взагалі не містять прямих відсилок до них, що свідчить про неповну імплементацію їх змісту. Унаслідок цього міжнародні стандарти, попри їх ратифікацію Україною, фактично існують паралельно з національною правовою системою та практично не впливають на механізми правового регулювання, набуваючи здебільшого декларативного характеру. Такий стан справ потребує виправлення за рахунок додаткової оптимізації вітчизняного законодавства з метою поліпшення нормативно-правової культури та механізмів регулювання продовольчого ринку згідно зі світовими вимогами, принципами, правилами тощо.

4. Доведено, що адміністративно-правовими інструментами забезпечення продовольчої безпеки сьогодні є стратегічне планування та прогнозування за такими напрямками: розвиток сільського господарства та сільських територій; забезпечення продовольчої безпеки України як складової національної безпеки й оборони; забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану; формування державних продовольчих резервів на випадок надзвичайних ситуацій і дефіциту продукції. Реалізація кожного інструменту здійснюється через прийняття стратегічно орієнтованих документів, що забезпечують формування та реалізацію державної політики в досліджуваній сфері. Встановлено відсутність уніфікованого визначення та закріплення цих інструментів у чинному законодавстві, що є суттєвим недоліком як на теоретичному, так і на практичному рівні.

5. Реєстраційні процедури в системі забезпечення якості й безпечності харчових продуктів визначено як встановлену законодавством України сукупність адміністративних дій і заходів, що здійснюються суб'єктами владних повноважень з метою збору, обробки, накопичення та зберігання в інформаційних системах, та, за потреби, – подальшого використання відомостей про фізичних і юридичних осіб (операторів ринку харчових продуктів), а також про характеристики їх діяльності та потужностей у сфері обігу харчових продуктів. Дозвільними процедурами в досліджуваному контексті запропоновано вважати систематизовану послідовність

регламентованих законодавством дій і заходів уповноваженого суб'єкта владних повноважень, спрямованих на інспектування операторів ринку харчових продуктів, встановлення рівня готовності та якості їх потужностей, на підставі чого засвідчується право на вироблення та/або зберігання харчових продуктів тваринного походження.

6. Акцентовано на тому, що державна підтримка та стимулювання суб'єктів агропромислового комплексу – це сукупність державних фінансових, організаційно-правових, матеріально-технічних та інших заходів і засобів, спрямованих на забезпечення ресурсного попиту й задоволення потреб суб'єктів вітчизняного агропромислового сектору з метою активізації їх діяльності, що має високий ступінь суспільної та економічної користі, а також суттєво впливає на сталий національний розвиток. Аргументовано, що різновидами підтримки та стимулювання в досліджуваній сфері є: державно-бюджетна підтримка і стимулювання; залучення міжнародної допомоги та ресурсів; фінансова підтримка суб'єктів господарювання агропромислового комплексу, зокрема сімейних фермерських господарств; бюджетні дотації; державна інвестиційна діяльність.

7. Адміністративні процедури моніторингу в межах продовольчого ринку визначено як регламентовану чинним законодавством сукупність послідовних і систематизованих заходів та дій, що здійснюються уповноваженими суб'єктами з метою спостереження за станом функціонування національного продовольчого ринку, контролю за дотриманням його учасниками встановлених прав і обов'язків, а також виявлення позитивних та негативних тенденцій, що впливають на ринок і продовольчу безпеку держави. Процедурою оцінки ризиків на продовольчому ринку запропоновано розуміти послідовну, регламентовану законодавством України групу заходів і дій, спрямованих на збір та обробку інформації щодо наявних або потенційних негативних факторів, здатних порушити нормальне функціонування ринку, вплинути на життя та здоров'я людини й суспільства, а також на використання отриманих відомостей для попередження настання негативних наслідків.

8. Зазначено, що державний контроль і нагляд у сфері продовольчої безпеки становлять комплексну систему публічно-правових механізмів, спрямованих на забезпечення належної якості та безпечності харчових продуктів, захист здоров'я населення та стабільність функціонування продовольчого ринку. Ця система охоплює різні етапи обігу продукції і відіграє ключову роль у реалізації державної політики й наближенні національних стандартів до міжнародних вимог. Водночас констатовано, що однією з основних проблем є значна розгалуженість системи, оскільки контроль і нагляд здійснюються за багатьма напрямками та охоплюють різні сфери (ветеринарну, фітосанітарну, санітарну, споживчу тощо), що ускладнює цілісне сприйняття системи, координацію дій і практичну реалізацію контрольних-наглядних заходів. Крім того, додатковими викликами залишаються недостатній рівень цифровізації, потреба у вдосконаленні процедур та подальше впровадження ризик-орієнтованого підходу в досліджуваній сфері.

9. Опрацьовано основні напрями вдосконалення цифровізації інструментів контролю під час забезпечення продовольчої безпеки: по-перше, розробка державної Концепції цифровізації державного контролю в Україні, метою якої є формування

сучасної, ефективної та прозорої системи державного контролю шляхом впровадження цифрових технологій, що підвищують результативність контрольних заходів, мінімізують адміністративне навантаження на суб'єктів господарювання, знижують корупційні ризики та наближають національну систему контролю до європейських стандартів; по-друге, нормативне врегулювання дистанційних і змішаних форм контролю; по-третє, створення умов для впровадження штучного інтелекту в процесі здійснення державного контролю у сфері продовольчої безпеки; по-четверте, забезпечення кібербезпеки інформаційних систем у сфері здійснення державного контролю під час забезпечення продовольчої безпеки; по-п'яте, посилення процесуальних гарантій для підконтрольних суб'єктів. Підкреслено, що реалізація зазначених заходів дозволить забезпечити перехід від фрагментарного використання окремих електронних рішень до цілісної адміністративно-правової моделі цифрового контролю. У межах такої моделі цифрові системи не лише технічно супроводжують діяльність контролюючих органів, а стають юридично визначеним, прозорим і взаємоузгодженим механізмом реалізації державної контрольної функції у сфері продовольчої безпеки.

10. Доведено, що формування інноваційної моделі адміністративно-правового захисту внутрішнього продовольчого ринку в умовах воєнного та поствоєнного стану має передбачати: 1) вдосконалення системи стратегічного планування та прогнозування у сфері продовольчої безпеки, зокрема перегляд чинної Стратегії продовольчої безпеки України на період до 2027 року; 2) запровадження територіально диференційованого підходу до адміністративно-правового захисту внутрішнього продовольчого ринку; 3) імплементацію європейських стандартів продовольчої безпеки та ринкового регулювання з урахуванням національних безпекових викликів, що забезпечить поєднання принципів відкритої конкуренції, державної підтримки та стійкості критичної інфраструктури; 4) розширення публічно-приватного партнерства у сфері продовольчої безпеки; 5) запровадження ризик-орієнтованого підходу щодо захисту внутрішнього продовольчого ринку.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Андрухов В.В. До уточнення змісту та сутності продовольчої безпеки України. *Право та державне управління*. 2022. № 3. С. 534–538.
2. Андрухов В.В. Система суб'єктів адміністративно-правового забезпечення продовольчої безпеки. *KELM*. 2023 № 7(59). С. 516–519 (Республіка Польща).
3. Andrukhov V. Registration procedures in the system of ensuring the quality and safety of food products. *Entrepreneurship, Economy and Law*. 2024. № 6. P. 5–9.
4. Андрухов В.В. Державна підтримка та стимулювання суб'єктів агропромислового комплексу як адміністративний інструментарій. *Підприємництво, господарство і право*. 2025. № 1. С. 5–9.
5. Андрухов В.В. Адміністративно-правові інструменти стратегічного планування та прогнозування забезпечення продовольчої безпеки. *Підприємництво, господарство і право*. 2025. № 2. С. 5–9.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Андрухов В.В. Характеристики продовольчої безпеки як об'єкту адміністративно-правового регулювання. *Пріоритетні напрямки розвитку правової системи України*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 14–15 листоп. 2021 року). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2021. С. 14–16.

7. Андрухов В.В. Дозвільні процедури у системі забезпечення якості та безпечності харчових продуктів. *Взаємодія публічного та приватного права: сучасні проблеми та виклики*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 21–22 лют. 2022 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2022. С. 19–21.

8. Андрухов В.В. Специфіка міжнародних стандартів адміністративно-правового регулювання продовольчого ринку. *Науково-практичні засади розвитку юридичної науки на сучасному етапі державотворення*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 15–16 лют. 2023 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2023. С. 17–20.

АНОТАЦІЯ

Андрухов В. В. Адміністративно-правові інструменти забезпечення продовольчої безпеки. – *Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». – Науково-дослідний інститут публічного права, Київ, 2026.

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано нове вирішення наукового завдання, яке полягало в тому, щоб з'ясувати сутність, зміст і розкрити особливості адміністративно-правових інструментів забезпечення продовольчої безпеки, на основі чого розробити пропозиції та рекомендації, спрямовані на вдосконалення адміністративно-правових засад реалізації відповідних інструментів. За результатами роботи напрацьовано низку науково-практичних висновків і рекомендацій.

Визначено поняття та зміст продовольчої безпеки як об'єкта адміністративно-правового регулювання. Виокремлено систему суб'єктів адміністративно-правового забезпечення продовольчої безпеки та схарактеризовано їх повноваження. Розкрито співвідношення національних і міжнародних стандартів адміністративно-правового регулювання продовольчого ринку. Встановлено адміністративно-правові інструменти стратегічного планування та прогнозування. Надано характеристику реєстраційним і дозвільним процедурам у системі забезпечення якості й безпечності харчових продуктів. Розкрито сутність державної підтримки та стимулювання суб'єктів агропромислового комплексу як адміністративного інструментарію. Проаналізовано адміністративні процедури моніторингу й оцінки ризиків на продовольчому ринку. Розглянуто державний контроль і нагляд у сфері продовольчої безпеки. Опрацьовано напрями цифровізації адміністративних послуг та інструментів контролю під час забезпечення продовольчої безпеки. Сформовано інноваційну

модель адміністративно-правового захисту внутрішнього продовольчого ринку в умовах воєнного та поствоєнного стану.

Ключові слова: продовольча безпека, адміністративно-правове регулювання, суб'єкти, адміністративно-правове забезпечення, національні стандарти, міжнародні стандарти, адміністративно-правові інструменти, реєстраційні процедури, дозвільні процедури, державна підтримка, стимулювання, адміністративні процедури, державний контроль, цифровізація, інноваційна модель, удосконалення, адміністративне законодавство.

SUMMARY

Andrukhov V. V. Administrative and Legal Instruments for Ensuring Food Security. – *Qualifying Scientific Work as a Manuscript.*

Dissertation for obtaining the academic degree of Candidate of Legal Sciences in specialty 12.00.07 «Administrative Law and Procedure; Financial Law; Information Law». – Scientific Institute of Public Law, Kyiv, 2026.

The dissertation provides a theoretical generalization and proposes a new solution to a scientific problem, which consisted in clarifying the essence and content, as well as revealing the specific features of administrative and legal instruments for ensuring food security, and on this basis developing proposals and recommendations aimed at improving the administrative and legal foundations for the implementation of the relevant instruments. As a result of the research, a number of scientific and practical conclusions and recommendations have been developed.

The concept and content of food security as an object of administrative and legal regulation have been defined. The system of subjects of administrative and legal support of food security has been identified and their powers have been characterized. The correlation between national and international standards of administrative and legal regulation of the food market has been revealed. Administrative and legal instruments of strategic planning and forecasting have been established. The characteristics of registration and licensing procedures within the system of ensuring food quality and safety have been provided. The essence of state support and stimulation of agro-industrial complex entities as an administrative instrument has been clarified. Administrative procedures for monitoring and risk assessment in the food market have been disclosed. State control and supervision in the field of food security have been characterized. The directions of digitalization of administrative services and control instruments in ensuring food security have been elaborated. An innovative model of administrative and legal protection of the domestic food market under conditions of wartime and post-war period has been developed.

Keywords: food security, administrative and legal regulation, subjects, administrative and legal support, national standards, international standards, administrative and legal instruments, registration procedures, licensing procedures, state support, stimulation, administrative procedures, state control, digitalization, innovative model, improvement, administrative legislation.